

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ

INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF HUMAN CLONING

Іващенко Ю.Р., студентка II курсу факультету міжнародного та європейського права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Олійник Д.С., студентка II курсу факультету міжнародного та європейського права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню міжнародно-правових аспектів клонування людини. Розглянуто особливості перших спроб досліджень у галузі біомедицини щодо клонування, які започаткували дискусію з приводу можливості створення клонів людського організму та наслідків цього процесу для різноманітних сфер життя суспільства. Представлено види клонування та розкрито зміст їхніх особливостей. Обґрунтовано причини заборони досліджуваного явища на законодавчому рівні у більшості країн світу, в тому числі й в Україні, з точки зору морально-етичних, соціальних, правових аспектів та біологічної безпеки. Наведено документи міжнародно-правового рівня, які регулюють правові сторони клонування людини. Зокрема, було розглянуто та приділено увагу меті й особливостям таких документів: Декларація Організації Об'єднаних Націй про клонування людини, Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину. Також було наголошено на розроблених Всесвітньою організацією охорони здоров'я керівних принципах етичного використання людських стовбурових клітин і клонування людини в медичних цілях. Проаналізовано зміст законодавства України щодо клонування людини, а саме Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини», Закон «Про захист прав наукових досліджень від незаконного використання». Окрім цього, зазначено результати приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку. Розкрито зміст дискусії, що виникла під час переговорів щодо Конвенції ООН про клонування. Розглянуто правовий статус клонування людського організму в різних країнах: Сполучених Штатах, Великобританії, Німеччині, Японії, Канаді та Китаї. Розглянуто проблеми, що виникають у регулюванні сфери клонування, а саме: труднощі у забезпеченні дотримання міжнародних законів і правил, перешкоди в роботі регуляторних органів, спричинені стрімким розвитком технологій. Обґрунтовано ефективність потреби в ефективних заходах для запобігання зловживанню практикою клонування людини. Наголошено на важливості посилення міжнародної взаємодії та співпраці в регулюванні порушеного питання, та постійних дослідженнях галузі для усвідомлення його можливих ризиків та переваг.

Ключові слова: клонування людини, репродуктивне клонування, терапевтичне клонування, ембріони (клон), правовий статус клонування.

The article is devoted to the study of international legal aspects of human cloning. The peculiarities of the first attempts of research in the field of biomedicine on cloning, which started a discussion about the possibility of cloning the human body and the consequences of this process for various spheres of society were considered. The types of cloning and reveals the content of their features were presented. The reasons for the prohibition of the research phenomenon at the legislative level in most countries of the world, including Ukraine, were justified in terms of moral and ethical, social, legal aspects and biosecurity. International legal documents regulating the legal aspects of human cloning were presented. In particular, the purpose and features of the United Nations Declaration on Human Cloning, the Council of Europe Convention on Human Rights and Biomedicine were considered and emphasized. The World Health Organization's guidelines on the ethical use of human stem cells and human cloning for medical purposes were also highlighted. The content of Ukrainian legislation on human cloning was analyzed, namely The Law "On the Prohibition of Human Reproductive Cloning", the Law "On the Protection of Scientific Research Rights from Illegal Use". In addition, the results of Ukraine's accession to the Cartagena Protocol on Biosafety were presented. Disclosed the content of a discussion that arose during the negotiations on the UN Convention on Cloning. The legal status of cloning the human body in different countries was considered: the United States, Great Britain, Germany, Japan, Canada and China. The problems that arise in the regulation of cloning were examined, namely, difficulties in ensuring compliance with international laws and regulations, and obstacles in the work of regulatory authorities caused by the rapid development of technology. The effectiveness of the need for effective measures to prevent the abuse of the practice of human cloning was substantiated. The importance of enhanced international interaction and cooperation in regulating the issue under consideration and ongoing research in the field to understand its potential risks and benefits was emphasised.

Key words: human cloning, reproductive cloning, therapeutic cloning, embryos, the legal status of cloning.

Актуальність статті. Поява нових технологій та шалений прогрес у сфері медицини безсумнівно полегшує людське життя, але разом з цим виникає багато протиріч, а також соціально-економічних та етичних проблем. Одним з таких дискусійних питань, яке постало перед міжнародною спільнотою виявилась тема клонування людини. Багато вчених та дослідників сильно занепокоєні швидкими темпами розвитку цієї сфери біомедицини. На сьогодні дуже важливо розкрити зміст питання клону людини саме у його співвідношенні з правом та зрозуміти як до нього ставляться законодавці різних країн світу. Хотілось би зазначити, що спроби створення людського ембріона та постійне вдосконалення технологій, що дозволяють це зробити, вимагають правового регулювання, тому в даній статті ми всебічно проаналізували питання не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях.

Вклад основного матеріалу. Перші спроби досліджень у галузі клонування активно з'являються у XX столітті. Наприклад, навесні 1977 року вперше було заявлено про клонування гена свавців, а у 1993 Дослідники з Медичного центру Університету Джорджа Вашингтона вперше клонували клітини з людських ембріонів [1, с. 11]. Ваго-

мим для історії розвитку клонування виявився експеримент 1996 року, в результаті якого вдалося породити ембріон (лише одна спроба з 277 була успішною), з якого народилася овечка на ім'я Доллі. Цей момент привернув увагу людства до процесу клонування та був ознаменований як початок до подальших суперечок щодо можливості клонування людини та про етичні, соціальні та правові наслідки цього процесу [2]. Міжнародне співтовариство активно займається вирішенням правових аспектів клонування людини, щоб запобігти зловживанню цією технологією.

Клонування людини – це процес створення генетично ідентичних копій людини за допомогою штучних засобів. Існує два види клонування: репродуктивне та терапевтичне. Перше передбачає створення генетично ідентичної копії існуючої людини, тоді як терапевтичне – створення ембріонів для дослідницьких цілей [3, с. 61]. При терапевтичному клонуванні ембріони вирощуються тільки в лабораторії і не переносяться в сурогатну матку. Стовбурові клітини, отримані шляхом терапевтичного клонування, генетично збігаються з їх донором ДНК, яким може бути пацієнт з таким захворюванням, як хвороба рухових нейронів або діабет. Обидва види клону-

вання людського організму викликають значні етичні та правові занепокоєння.

У сучасному світі заборона клонування людини відноситься до одного з прав четвертого покоління. Подібне явище у сфері біомедицини стало забороненим на правовому рівні законодавствами багатьох країн, оскільки вважається, що клонування порушує гідність клонованої особи, зводить людину до предмету вжитку, який втрачає свою ідентичність, позбавляється таких рис як неповторність та унікальність. Окрім того, мотивація мораторію на клонування людини полягає в прагненні до збереження соціальних цінностей, страху втрати соціального контролю та настанню невідворотних наслідків, що можуть виникнути в результаті завдання шкоди продуктам випробуваної технології (людям, що з'явилися в результаті клонування).

Громадскість залишається занепокоєною, оскільки в подальшому існує ймовірність зловживання цим процесом. Поза тим, у разі дозволу подібних експериментів виникне ряд запитань: які можуть виникнути наслідки у випадку комерціалізації цього процесу; чи відповідає правилам етики та моралі знищення ембріонів під час досліджень; громадянином якої країни слід вважати новоствореного клона; якими правами має наділитись клонований організм і тд. Таким чином, неможливість дати відповіді на ці питання, проблема етичності клонування і біологічної безпеки ставить під сумнів доцільність скасування мораторію клонування. Тож, у сучасному світі за порушення заборони клонування людини передбачається кримінальна відповідальність. Зокрема, деякі документи міжнародного рівня містять інформацію про недозвіл клонування і відповідно покарання за спробу порушення заборони.

Міжнародно-правові рамки, які регулюють клонування людини, в основному, створені Організацією Об'єднаних Націй (ООН), Радою Європи (РЄ) та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Ці організації розробили договори, декларації та сформуvalи керівні принципи для сприяння етичному та відповідальному використанню цієї технології [3].

Декларація Організації Об'єднаних Націй про клонування людини була прийнята в 2005 році з метою заборони всі форми досліджень у цій галузі. Декларація визнає, що клонування людини несумісне з людською гідністю та захистом людського життя, і закликає держави-члени вжити заходів для заборони та запобігання цієї практики. Декларація також визнає потенційні переваги клонування для медичних і наукових досліджень і закликає держави-члени шукати альтернативні засоби для досягнення цих цілей [4, с. 2].

Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину була прийнята в 1997 році з метою захисту людської гідності та основних прав у сфері біомедицини. Конвенція забороняє створення людських ембріонів для дослідницьких цілей. Вона також встановлює керівні принципи використання генетичного тестування, трансплантації органів та інших медичних практик, які можуть вплинути на права та гідність людини [3, с. 65].

Всесвітня організація охорони здоров'я розробила керівні принципи етичного використання людських стовбурових клітин і клонування людини в медичних цілях. З цього приводу виникає рекомендація, щоб створення людських ембріонів для дослідницьких цілей підлягало суворому етичному і правовому контролю, і щоб будь-які дослідження підлягали експертизі і нагляду. Ці принципи також закликають до прозорості та консультацій з громадськістю при розробці та впровадженні політики, пов'язаної з клонуванням людини.

На території України визнається дійсним Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини», який, виходячи з принципів поваги до людини, визнання цін-

ності особистості, необхідності захисту прав і свобод громадянина та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування, вводить заборону репродуктивного клонування людини [5]. Зокрема, приєднання України до Картахенського протоколу ставить за мету забезпечення надійного міжнародно-правового регулювання питань, пов'язаних з дослідженнями у сфері генетично змінених організмів, у тому числі пов'язаних з клонуванням. Завдяки ухваленню цієї конвенції можна досягти таких результатів як запобігання тих небезпек у сфері біобезпеки, які потенційно може нести впровадження генетично змінених організмів (клонів) [6].

Також Україна прийняла Закон «Про захист прав наукових досліджень від незаконного використання», згідно з яким порушення заборони на клонування людини може призвести до кримінальної відповідальності. Згідно зі статтею 127 Кримінального кодексу України, порушення цієї заборони може бути покарано штрафом або позбавленням волі на строк до трьох років.

У більшості країн – принаймні в тих державах, де ведеться відкритий дискурс про клонування – створено власні закони і правила, що регулюють дослідження у цій сфері. Під час переговорів щодо Конвенції ООН про клонування сформувалися два «блоки»: один на чолі з Коста-Рікою, а інший – з Бельгією. Коста-Ріка заклікала заборонити як клонування для дослідницьких цілей, так і клонування для цілей відтворення. Зрештою, цю ініціативу підтримали не менше 56 держав, серед яких Іспанія, Італія, Австралія, Канада, Німеччина та Сполучені Штати. Ці країни зайняли рішучу позицію проти подібного роду експериментів, посилаючись на занепокоєння щодо безпеки, етики та соціальних наслідків цієї технології [7, с. 16].

Бельгія прийняла позицію, що мала на меті заборонити клонування для репродуктивних цілей, але передати клонування для дослідницьких цілей національному законодавству. Цю ініціативу підтримали Велика Британія, Китай, Японія, Південна Корея і ще 28 держав. Країни прийняли суворі етичні та правові норми для забезпечення відповідального використання подібної технології.

Нижче наведено короткий огляд законів і правил, що стосуються клонування людини в деяких країнах:

Клонування людини в Сполучених Штатах прямо не заборонено, але уряд не фінансує такого роду дослідження, а Управління з контролю за продуктами і ліками не схвалило жодного подібного експерименту. Крім того, багато штатів прийняли закони, що забороняють клонування людини [3]. Багаторівневе управління в Сполучених Штатах і традиція більш суворого регулювання досліджень у державному секторі, ніж у приватному секторі, означають, що суперечливі експерименти триватимуть у приватному секторі держави.

У **Великій Британії** клонування є законним. Така практика застосовується із серпня 2004 року, але вона суворо регулюється Управлінням з питань запліднення та ембріології людини (HFEA), яке дозволяє вивчати це питання лише у дослідницьких цілях, оскільки вважає, що будь-які дослідження ембріонів є «необхідними», і забороняє створення клонованих ембріонів у репродуктивних цілях [3, с. 67].

У **Німеччині** існує Закон про захист ембріонів, який забороняє будь-яке використання ембріонів для дослідницьких цілей, а також клонування ембріонів для будь-яких цілей, таким чином встановлюючи заборону на клонування. Він містить наступні положення: «Будь-яка особа, яка штучно спричиняє створення людського ембріона з тією ж генетичною інформацією, що й інший ембріон, плід, людська істота або померла особа, підлягає тюремному ув'язненню на строк не більше п'яти років або штрафу» [8].

Уряд в **Японії** встановив керівні принципи, які забороняють використання клонованих ембріонів для репродук-

ції та обмежують використання таких ембріонів для досліджень, але загалом клонування в цій країні є законним [3].

Клонування в **Канаді** є незаконним відповідно до Закону про допоміжну репродукцію людини, який забороняє створення клону шляхом перенесення ядра людської клітини в яйцеклітину або створення ембріона за допомогою такої техніки.

У **Китаї** немає спеціальних законів, які б регулювали питання щодо створення клону людини, але уряд видав керівні принципи, які обмежують подібні експерименти лише дослідницькими цілями.

Незважаючи на існуючу правову базу, існує декілька викликів, пов'язаних з регулюванням цієї сфери. Відсутність консенсусу між країнами щодо правового статусу клонування людини створює труднощі в забезпеченні дотримання міжнародних законів і правил. Крім того, стрімкий розвиток технологій ускладнює роботу регуляторних органів, що не встигають за розвитком нових методів і процедур, які виникають у сфері біомедицини.

Поза тим, комерціалізація клонування людини створює значні проблеми для етичного та відповідального використання цієї технології. Потенційні прибутки можуть спонукати окремих осіб або організації до незаконних і неетичних практик. Тому існує потреба в ефективних заходах для запобігання зловживанню практикою клонування людських організмів.

Для вирішення цих проблем необхідно посилити міжнародну взаємодію та співпрацю в регулюванні питання про клонування людини. Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй та Всесвітня організація охорони здоров'я, можуть відігравати життєво важливу роль у просуванні етичного та відповідального використання клону людини. Ці установи можуть надавати реко-

мендації та підтримку країнам у розробці законодавчої бази та нормативних актів, що регулювали б дане питання.

Більше того, існує потреба в постійних дослідженнях і розробках у цій галузі для кращого розуміння його потенційних переваг і, у свою чергу, небезпеки. Дослідники можуть відігравати вирішальну роль у виявленні потенційних ризиків, пов'язаних з клонуванням людини, та розробці стратегій для їх зменшення. До того ж, просвітницька діяльність та залучення громадськості може сприяти розумінню та підтримці відповідального використання різноманітних технологій у сфері біомедицини [3].

Отже, міжнародно-правові аспекти клонування людини є предметом постійних дебатів і дискусій у сучасному світі. Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи та Всесвітня організація охорони здоров'я розробили різні договори, декларації та керівні принципи для регулювання даного роду досліджень. Однак правовий статус клонування людини в різних країнах має відмінності: деякі країни забороняють усі його форми, а інші дозволяють терапевтичне клонування в дослідницьких цілях. Виклики, пов'язані з регулюванням цього спірного питання, включають відсутність загальної згоди між країнами, швидкий розвиток технологій і потенціал для комерціалізації. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно посилити міжнародну співпрацю, продовжувати дослідження та залучати громадськість для сприяння етичному та відповідальному використанню новітніх технологій [3]. Зрештою, відповідальне застосування методів та способів клонування людини може принести значну користь для медичних і наукових досліджень, але важливо збалансувати ці переваги з етичними і правовими міркуваннями, пов'язаними з цією технологією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Robert Mullan Cook-Deegan. Archived Websites at the Bioethics Research Library | Bioethics Research Library. URL: <https://bioethicsarchive.georgetown.edu/nbac/pubs/cloning2/cc8.pdf> (date of access: 09.04.2023).
2. The History of Cloning. Learn.Genetics. URL: <https://learn.genetics.utah.edu/content/cloning/clonezone/> (date of access: 09.04.2023).
3. Основи біоетики та біобезпеки: навчальний посібник / С. В. Білоконь – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. 155 с. ISBN 978-617-689-222-9
4. О.І. Вінгловська, Є.Г. Міхньова. Правове регулювання клонування. URL: https://www.health-medix.com/articles/anti_aging/2009-06-10/92-94.pdf (дата звернення: 09.04.2023).
5. Про заборону репродуктивного клонування людини : Закон України від 14.12.2004 р. № 2231-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-IV#Text>.
6. Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття : Закон України від 12.09.2002 р. № 152-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-15#Text>.
7. No_end_in_sight_to_cloning_debate20160718-15977-1i0u9dp-libre.pdf (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net) ?
8. Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG) : of 13.12.1990 no. § 6. BGBl. I. 1990. 19 December. P. 3. URL: https://media.offenegesetze.de/bgbl1/1990/bgbl1_1990_69.pdf#page=2 (date of access: 09.04.2023).